

Bibliografiens historie – langt om længe!

Anmeldelse af Jack Andersen

Bruhns, S (2004). Bibliografiens historie i Danmark, 1700- og 1800-tallet. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Bibliografier er sandsynligvis noget, de fleste forbinder med (endeløse) registreringer af bøger og andet dokumentarisk materiale. Og det er jo lige netop, hvad bibliografier i mange tilfælde er. På baggrund af denne opfattelse ville man næppe forvente et værk om bibliografiens historie. For hvordan skulle et sådant værk overhovedet se ud udover at være en tilnærmelsesvis fuldstændig registrering af alle de bibliografier, der måtte have eksisteret? Altså en produktion af endnu en bibliografi; en såkaldt bibliobibliografi. Men bibliografiens historie kan skrives, uden at det bliver en slavisk opregning af bibliografier, ved at indplacere den i historien om samfundets litterære eller tekstuelle udvikling. Dette er, hvad Svend Bruhns har formået med sin bog *Bibliografiens historie i Danmark, 1700- og 1800-tallet* (Bruhns, 2004)¹. Og hvilken bog! Enhver, der måtte mene at have interesse i litteraturens (fag såvel som skøn) historie, og hvorledes litteraturens vilkår både formes af litteraturen selv, dens aktører og af samfundet og dets betydning for og samspil med litteraturens registrering i (trykte såvel som elektroniske) bibliografier, bør læse Bruhns' bog.

Jack Andersen er adjunkt ved Institut for Informationsstudier, Danmarks Biblioteksskole, København. jan@db.dk.

Bruhns forsøger med sin bog at gøre op med den gængse opfattelse af faget Bibliografi² som 'læren om bibliografier' i betydningen opremsningen af de typer af bibliografier der findes. I stedet søger Bruhns at skabe en historisk bevidsthed om bibliografien som både litteraturtype og som bibliografisk hjælpemiddel. Herved tilbyder Bruhns et alternativ til den eller de opfattelser, der måtte anskue bibliografien og dens virksomhed som et neutralt, teknisk, apolitisk og ahistorisk anliggende, og at undervisning heri udelukkende er et spørgsmål om, hvilke tekniske færdigheder man bør være i besiddelse af for at kunne beherske en bibliografi. Men dette er vel ikke at *studere* et fag, fornemmer man Bruhns sige. Og han taler med en vis stemme, idet han selv har undervist i faget Bibliografi ved Danmarks Biblioteksskole, Ålborg, indtil han blev pensioneret i 1998. Den aktivitet at registrere litteraturen (eller dokumenter) i informationssystemer, og problemer forbundet hermed, er del af et forskningsområde, man i dag indenfor biblioteks- og informationsvidenskab kalder for *vidensorganisation*. Bruhns' historiserende, humanistiske, kontekstualiserende og kritiske afsæt afspejles imidlertid ikke altid fuldt ud i dette forskningsområde, hvorfor Bruhns' bog også derfor kan læses som en slags fagkritik. Der er tale om fagkritik af den positive og konstruktive karakter, idet Bruhns overbevisende demonstrerer, at dette område sagtens kan studeres på en frugtbar måde og dermed have en samfundsmæssig, kulturel og historisk relevans.

Ved at sætte bibliografien og udviklingen af bibliografisk information ind i en social og historisk kon-

tekst sammenholdt med den øvrige litteraturs udvikling og mulighedsbetingelser i 1700- og 1800-tallets Danmark viser Bruhns, hvordan bibliografien lige præcis ikke er et neutralt, teknisk, apolitisk og ahistorisk anliggende, men nærmere et bevidst produkt af menneskelig virksomhed. Således formår Bruhns at tage bibliografien og dens virksomhed seriøst og udsætte den for videnskabelig belysning uden at lade den svæve abstrakt i luften med mangel på forklaringskraft og dybde. Hermed har Bruhns også lagt afstand til den eventuelle opfattelse af bibliografien, som nu om dage hovedsageligt bliver udgivet i form af databaser og lignende former for elektroniske informationssystemer, der måtte påstå, at en historisk bevidsthed *ikke* er nødvendig eller er af minimal betydning. En sådan opfattelse kan vel næppe komme med en kvalificeret og akademisk begrundet forståelse for og vurdering af de vilkår, hvorunder produktionen af bibliografisk information finder sted og hvorledes disse historisk udviklede vilkår er med til at sætte rammerne for organiseringen, formidlingen og søgningen af denne bibliografiske information. Disse vilkår udsættes til stadighed for ændringer, hvilket f.eks. Internettets søgemaskiner er med til at bevise. Det er disse vilkår, Bruhns belyser på fornemmeste vis i sin bog.

Bogen er inddelt i fire hovedkapitler: *A. Det litterære liv før 1770*; *B. Fra fri kritik til publiceringscensur*; *C. 1800-tallet – Bogmarkedet*; og *D. Den nationale bibliografi*. Det gennemgående tema i de fire hovedkapitler er forholdet mellem periodernes forskellige aktører, institutioner og litteraturen, og forholdets betydning for udviklingen af bibliografisk information. Lige netop begrebet bibliografisk information, sammen med begreberne om bibliografisk behov og bibliografisk totalitet, er det centrale i Bruhns' fremstilling. Det teoretiske udgangspunkt for bogen er hovedsageligt østtyske og russiske bibliografiteoretikere og -kritikere, hvorfra ovennævnte begreber er hentet.

I bogens indledning skitserer Bruhns sit formål, teser og motivation for fremstillingen. Han ønsker at undersøge, hvordan faget og litteraturgenren Bibliografi opstår og udfolder sig i Danmark (Bruhns, 2004, s. 13). Hertil præsenteres også fremstillingens første tese:

”...at der altid har været et behov for bibliografi, i hvert fald på det tidspunkt hvor der har foreligget

et så stort antal trykkesager, at brugerne ikke kunne få overblik over dem.” (Bruhns, 2004, s. 13).

Når videnskabens, den litterære institutions, bogmarkedets og uddannelsessystemets behov har udviklet sig, udvikles også de bibliografiske behov. Med afsæt i den russiske bibliograf Korsjunov skriver Bruhns (2004, s. 16) om bibliografiske behov:

”...bibliografiske behov hænger sammen med menneskers behov for bøger mv. (”dokumenter”), der igen hænger sammen med menneskers behov for information og læseoplevelser, der igen hænger sammen med menneskers behov i det hele taget (materielle og åndelige, samfundsmæssige og naturlige)”.

Dvs. bibliografiske behov og forståelsen af disse skal ses i sammenhæng med, og er betinget af, menneskers generelle livssituation. Bibliografiske behov er altså af dialektisk karakter. Bibliografiske behov hænger igen sammen med begrebet om bibliografisk information forstået som de oplysninger, der er udviklet til at indfri behovene. Bibliografisk information er derfor også del af denne udviklingskæde i menneskers generelle behov og

”...er blevet tilvejebragt og videregivet i en form så vidt muligt svarende til de bibliografiske behov...” (Bruhns, 2004, s. 13).

Den litterære institutions kulturhistorie indbefatter således også bibliografien i dens forskellige former som f.eks. litterærhistorie, kritiske tidsskrifter, forfatterleksika, bogkataloger mv.

Et af formålene med at studere Bibliografiens historie har for Bruhns været at undersøge Bibliografiens udvikling og dens forudsætninger samt at se på, hvilke former det bibliografiske arbejde har antaget i de undersøgte perioder. Ydermere fremhæver Bruhns, at viden om dansk bibliografihistorie er spredt og usammenhængende, hvorfor en samlet fremstilling baseret på brug af bibliografiteoretiske begreber på historisk materiale i sig selv udgør et originalt forskningsbidrag. At viden om dansk bibliografihistorie er spredt og usammenhængende, får man generelt godt indtryk ved læsning af Bruhns' bog. Men hvilke faktorer har medvirket til dette? Her kunne Bruhns måske have gjort lidt mere ud af at belyse, hvorfor bibliografihistorien er spredt og usammenhængende, således

at denne påstand om dansk bibliografihistorie kunne fremstå mere underbygget.

Bruhns' sammenfattende tese er,

”...at den bibliografiske information er med til at ændre samfundet. Det kan ske både ved at bibliograferne benytter de bibliografiske hjælpemidler til at udtrykke meninger direkte i kommentarer, men først og fremmest ved at de stiller den bibliografiske information til rådighed for borgerne.” (Bruhns, 2004, s. 15).

Denne tese indeholder således en eksplicit politisk opfattelse af bibliografien og bibliografisk information. Ikke desto mindre ser Bruhns ud til at påpege, i næsten bedste Habermasiansk optik, hvordan en litterær offentlighed er den historiske forudsætning for en politisk offentlighed. Bruhns påviser nemlig, hvordan en udvikling af en kritisk litterær offentlighed er med til at skabe grundlaget og behovet for bibliografisk information. På denne led formår Bruhns at demonstrere sammenhængen mellem en bredere organiseret litterær diskurs og selve organiseringen af denne i litteraturtidsskrifter og andre former for bibliografisk virksomhed. Litteratursociologisk set er dette måske indlysende. Men at få denne sammenhæng frem i lyset synes at være af overordentlig stor betydning for vidensorganisation. Den er med til at illustrere, hvorledes vidensorganisation er en virksomhed, der er samfundsmæssigt og historisk betinget. Hvis man skal komme til en forståelse af, hvad den virksomhed at organisere viden er for noget, er dens sociale og historiske karakter uomgængelig, idet de sociale og historiske aspekter er med til at forklare, hvorfor og hvorledes vidensorganisation som studiefelt bliver anskueliggjort og praktiseret.

Som følge af hans teoretiske udgangspunkt, argumenterer Bruhns for, at bibliografikritik, og bibliografiforståelse i det hele taget, er funderet i en analyse og forståelse af bibliografiens samfundsmæssige virksomhed:

”Når samfundet ændrer sig, ændres også behovene for litteratur og for bibliografisk information; man kan derfor aflæse noget om samfundets stade, især på litteraturens område, af de bibliografiske hjælpemidler.” (Bruhns, 2004, s. 15).

Som noget sjældent nu om dage går Bruhns ind og vurderer de bibliografiske tiltag, der har eksisteret i de af ham behandlede perioder; han udøver dermed en slags bibliografikritik, men en kritik der er bredere funderet end blot at vurdere bibliografiernes dækningsgrad og formelle indretning. Kritikken er nemlig set i sammenhæng med samfundets kulturelle, politiske og økonomiske udvikling. På denne led viser Bruhns, at bibliografisk virksomhed ikke er noget, der foregår *udenfor* samfundet i en abstrakt asocial, ahistorisk og apolitisk sfære, men nærmere indenfor samfundets historisk udviklede rammer. Produktionen af bibliografiske databaser har nu om dage en tendens til at give det indtryk, at de står alene i et intellektuelt vakuum, at de ikke har en historie, at de ikke har en produktionskontekst, at de bare er et teknisk instrument samt at de står uden ophav. Herooverfor argumenterer Bruhns, at det ikke er særligt produktivt at betragte bibliografier (trykte såvel som elektroniske) som værende samfundsmæssigt og historisk løsrevne, fordi det fjerner bibliografisk praksis fra al form for menneskelig virksomhed. Det er klart, at bibliografien har undergået en medieforvandling: fra at blive udgivet primært i trykt udgave, udgives bibliografier nu primært i elektronisk form; dvs. i form af bibliografiske databaser. Men dette skift er ikke ensbetydende med, at bibliografien ikke har en historie, og at den bibliografiske virksomheds vilkår og rammer ikke sættes af samfundet og dets historiske udvikling.

Bruhns afslutter sin bog med en bøn, hvori han udtrykker et ønske om,

”...at noget af de gamle kritiske bibliografers entusiasme for at dokumenternes indhold skulle formidles til brugerne, kunne overføres til nutidens bibliografer, så de kombinerer deres dygtighed og entusiasme for systemer med de gamle bibliografers entusiasme for formidling af de gode bøger til de rette brugere.” (Bruhns, 2004, s. 426).

Det er altså en (genopdaget) fokusering på indhold og form i bibliografitænkningen, Bruhns efterspørger. Derfor *kan* der indvendes mod Bruhns' bog, at man savner en eksplicit klarlægning af, hvad det er for et bibliografisyn, han forfægter sammenlignet med andre eventuelle modopfattelser. Han kritiserer flere steder (standard)opfattelsen af Bibliografi som 'læren om bibliografier'. Men hvad er det, der har medvirket til, at en sådan opfattelse har fået gro-

bund, når nu bibliografi engang var sammenfaldende med litteraturkritikken (Bruhns, 2004, s. 15)? Bruhns skriver rigtigt nok, at bibliografi og litteraturkritikken skiltes i løbet af 1800-tallet, hvor førstnævnte orienterer sig imod fuldstændighed og nøjagtig gengivelse af dokumenternes bibliografiske 'data', mens sidstnævnte koncentrerer sig om det kritisk vurderende. Men hvem har haft en interesse i at motivere en sådan opfattelse af bibliografi og hvad begrundes og legitimeres denne interesse? Det kunne have været interessant at have hørt disse stemmer i bogen.

En anden indvending af mere teoretisk karakter, men måske som konsekvens af første indvending, kan der rettes mod Bruhns' teoriapparat. Han skriver selv, han trækker på østeuropæiske bibliografiteoretikere. Dette kommer (lidt) frem i indledningen og i sidste kapitel. Men hvorfor diskutere dette i sidste kapitel? Jeg savner en mere dybtgående og indledende redegørelse for teorien, så at man som læser bliver delagtiggjort i, hvorfor og hvordan Bruhns argumenterer, som han gør. Bruhns nævner russiske og østtyske bibliografiteoretikere som f.eks. Korsjunov, Seifert og Nestler. Men hvad de helt præcist står for i bibliografiteoretisk og -historisk sammenhæng, er for denne anmelder uklart. En introduktion og diskussion af disse forfatteres teoretiske afsæt og metode kunne med fordel være blevet bragt ind i bogen. Jeg undres, fordi Bruhns faktisk har skrevet en artikel om dele af dette aspekt (se Bruhns, 2001). I forlængelse af dette er det også, man savner en behandling af f.eks. amerikanerne Margaret Egan og Jesse Shera's bibliografiteori (Egan & Shera, 1952). De forankrer også bibliografi, som Bruhns gør det, som led i samfundskommunikation.

Disse indvendinger til trods, så har Svend Bruhns skrevet en yderst vigtig og beundringsværdig bog om bibliografiens historie i Danmark. Hans insistens på historiseringen og det samfundsmæssige aspekt af bibliografien gør, han har bidraget med et værk, man skal lede længe efter i biblioteks- og informationsvidenskabelig forskning. Summa summarum: Må bogen få en positiv virkningshistorie, skabe nye bibliografiske behov og få høje citationstal!!!

Noter

1. Bogen er en bearbejdet og revideret udgave af Svend Bruhns' phd-afhandling indleveret ved og forsvaret på Københavns Universitet i 1994.
2. Bruhns skriver konsekvent faget Bibliografi med stort, mens litteraturtypen bibliografi skrives med lille i hans fremstilling.

Bibliografi

Bruhns, S (2001). At skrive bibliografihistorie. *Norsk Tidsskrift for Bibliotekforskning*, 15, 8-30.

Bruhns, S (2004). *Bibliografiens historie i Danmark, 1700- og 1800-tallet*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Egan, M & Shera, JH (1952). Foundations of a theory of bibliography. *Library Quarterly*, 22, 125-137.